

Sudár Balázs

A váradai török tartomány első évei (1660–1665)

A magyarországi török hódoltság alapvetően nyugat és észak felé nézett, keletre nem volt miért hódítani: ott Szapolyai János királysága, majd az ebből kinövő erdélyi fejedelemség terült el: a törököknek alávett, vazallus ország, ahonnan aligha lehetett támadásra számítani. Ráadásul Erdély és a két román vajdaság – a háttérben a Krími Kánsággal – kölcsönösen sakkban tartotta egymást, így a kockázat még csekélyebbnek volt tekinthető. Ezért azután a török kormányzat nem épített ki komolyabb erőrendszert az Alföldön: 1566-ban Hatvan és Jenő között mindössze Szolnok, Szentmiklós és Gyula őrizte e hosszú határszakaszt, amelyhez a következő években még néhány török emelte palánk járult: Dzsánfedá (Jászberény, 1568), Erdőhegy (1571), Békés (1576 előtt) és Szarvas (1584).¹ A helyzet 1594-ben változott meg döntő mértékben, amikor mind Erdély, mind pedig a vajdaságok egyszerre szakadtak ki az Oszmán Birodalom rendszeréből: a magyarországi hódoltság váratlanul védtelenné vált keletről. Az oszmán pozíciókat tovább rontotta, hogy 1595-ben Miksa főherceg megtámadta Szolnokot, amelyet ugyan nem tudott bevenni, de a környező kisebb erősségeket – Szentmiklóst, Szarvast, Békést – a keresztények elpusztították. Ezzel párhuzamosan Borbély György lugosi főkapitány bevette Facsádot, Solymost, Lippát, Csanádot, Aradot, Pankotát, Világost, Jenőt, Erdőhegyet. A keresztény erők tehát sikeresen göngyöltették fel a hódoltság keleti védelmi rendszerét, amelynek már csak a fő várai álltak. Ezek ellen 1596-ban indult támadás: Hatvant sikerült bevenni – igaz, megtartani csak alig egy hétig volt mód –, Temesvár ostroma azonban nem járt eredménnyel.²

A török hadvezetésnek ezzel a helyzettel kellett megbirkóznia. Első lépésben visszavették Hatvant és elfoglalták Egert (1596), amelynek segítségével Buda északnyugati előterét lehetett ellenőrizni, és egyúttal alaposan meg lehetett nehezíteni a Királyság központja és Erdély között a kapcsolattartást. A második lépés lett volna Várad elfoglalása, mellyel a keleten Temesvárra támaszkodó frontvonal északabbra léphetett volna előre. A Szaturdzsi Mehmed vezette ostrom azonban 1598-ban a védők kemény kitartása miatt kudarcba

¹ Az oszmán erősségekre: *Hegyi Klára*: A török hódoltság várai és várkatonasága. Budapest, 2007. 657, 1476–1483.

² A hadmozdulatokra összefoglalóan: *Tóth Sándor László*: A mezőkeresztes csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000. 177, 179, 193.

fulladt, és a törökök még jó 60 év múlva is baljós előjelnek tekintették a sikertelen várívást.³ Az oszmán vezetés többször próbálkozott Erdély visszaszerzésével is: 1602-ben Jemiscsi Haszan pasa nagyvezír indult Erdély felé, de Buda ostromának hírére visszafordult. 1603-ban ugyan Székely Mózes Bektas temesvári pasa segítségével szerezte vissza fejedelemségét, de sikere rövid életűnek bizonyult.⁴

A törökök szempontjából Erdély helyzete 1605-ben oldódott meg, amikor Bocskai István került a fejedelmi trónra, s az ország ismét az oszmánok vazallusa lett.⁵ Ezzel Várad elfoglalása hosszú időre lekerült a napirendről. Bethlen Gábor, majd Rákóczi György fejedelemsége kellőképpen stabilnak és lojálisnak mutatkozott, az oszmán vezetés nem tartott a korábbiak megismétlődésétől.

II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata a szerencsétlen események torlódásának is tekinthető. Senki nem gondolhatta az előző időszak tanulságai alapján, hogy éppen ekkor kerül egy valóban erőskezű nagyvezér a birodalom kormányruájához, azt pedig végleg nem hitte senki, hogy hatalma néhány hónapnál tovább tarthat. Rákóczi joggal számított arra, hogy lengyel akcióját utólagosan el tudja ismertetni a Portán, s arra is, hogy rövidesen a vele ellenséges csoport helyett régi ismerősök és barátok veszik át a hatalmat. Nem így történt: Köprülü Mehmed nagyon komoly tisztogatásokkal, az ellenpárttal való véres leszámolással kezdte kormányzását. Az engedetlen erdélyi fejedelmet sem hagyhatta büntetlenül, hiszen az mások szemében precedenst teremthetett volna. Talán ezért is erőltette az 1658. évi jeníi hadjáratot, amely egyébként kis híján az állásába és az életébe került: az anatóliai felkelők már Üszküdarban, a Boszporusz ázsiai partján álltak, és a nagyvezír halálát követelték. Mehmed szerencséjére a szultán és még néhány pasa kiállt mellette, s tartották a frontot addig, amíg ő visszatért északról. (Ez a maroknyi politikai vezető képezte azután a Köprülü-tábor magját a későbbiekben.) Mellesleg ez a kényes politikai helyzet magyarázta Jenő bevételének felnagyítását, amely fontos propagandaszerepet kapott: a nagyvezír a vazallus fejedelmeket is letöri, ha kell.⁶

³ Tóth S. L.: i. m., 295–297.

⁴ Székely Mózes török kapcsolatrendszerére: Papp Sándor: Székely Mózes erdélyi fejedelem hatalomra kerülésének diplomáciai tanulságai és egy nagyvezíri előterjesztés (telhis) keletkezése. *Aetas* 1999/4, 71–88.

⁵ Pálffy Géza: Győztes szabadságharc vagy egy sokféle sikert hozó felkelés? A magyar királysági rendek és Bocskai István mozgalma (1604–1608). Budapest, 2009. 20–26. (Századok Füzetek 3.)

⁶ II. Rákóczi György török politikájára és Köprülü Mehmed helyzetére: B. Szabó János–Sudár Balázs: "Independens fejedelem az Portán kívül": II. Rákóczi György oszmán kapcsolatai. Esettanulmány az Erdélyi Fejedelemség és az Oszmán Birodalom viszonyának történetéhez. 1. rész. *Századok* 146(2012):5, 1015–1048. 2. rész. *Századok* 147(2013):4, 931–999.

Maga Rákóczi azonban elmenekült, és folyamatosan a visszatérésen munkálkodott. Ezért indult meg 1659 őszén, majd 1660 tavaszán Szejdí Ahmed budai pasa Erdély ellen; a végeredmény közismert, a fenesi csatában maga II. Rákóczi György is megsebesült, s rövidesen elhunyt. Az események ezen fordulatára azonban senki nem számított igazán: miközben Szejdí akciója zajlott, már úton volt a nagyvezíri sereg, hogy a fejedelmet kiiktassa. Köprülü Mehmed ugyan nem volt jelen – a koros nagyvezír nem mert kimozdulni Isztambulból –, de jobb kezét, egyik legmegbízhatóbb emberét, Kösze Ali pasát állította a csapatok élére. Szejdí Ahmed azonban azzal, hogy legyőzte Rákóczit, keresztülhúzta a nagyvezír számításait: egyfelől ő aratta le a dicsőséget, másrészt a felvonuló sereg feleslegessé vált.⁷ Új célt kellett találni, s ez Várad lett.

Komoly birodalmi sereg vonult fel, a jól kiépített erődítmény azonban sokáig ellenállt, s végül megadás árán került török kézre. Természetesen egy efféle fővár eleste az egész környéket magával rántotta: sorban estek el a környező kisebb várak: Szentjobb, Belényes, Papmező. Az erősségek elvesztése pedig óriási területek hódoltatását vonta maga után.

Várad első beglerbégje vezír Szinán pasa lett, aki sokáig *bosztandzsibasiként* – lényegében a szultáni szeráj őrségének vezetőjeként – szolgált, s a Köprülü-párt fontos emberének számított: a nagyvezír 1658-ban, a jenői hadjárat idején őt nevezte ki helyettesének.⁸ 1659-ben azután adanai pasa lett, e minőségében vett részt a váradi hadjáratban, a vár elfoglalása után pedig az új tartomány élére éppen őt nevezték ki.⁹ Ennek kiépítése két vár bevételevel kezdődött: Papmező középkori erőssége még 1660 végén került a törökök kezére, s másfél száz fős őrséget kapott.¹⁰ A szintén elfoglalt Súlyomkőbe alig több, mint fél száz katona került. Várad védelmére új erődítményt is emeltek szintén még 1660 végén, Belényes palánkját, amelybe 100 főt meghaladó őrség került. Az építkezés komolyságát mutatja, hogy még egy dzsámit is kialakítottak a katonák számára, ami korántsem egyértelmű ilyen

⁷ Szempontunkból most nem lényeges, hogy Köprülü Mehmed nagyvezír személyes ellenséget és a nagyvezíri posztra pályázó riválist látott a kegyetlen ámde tehetséges Szejdí Ahmedben. Csak az alkalomra várt, hogy végezhesen vele, 1661 nyarán pedig kivégeztette. Kösze Ali pasa és Szejdí Ahmed életrajzát lásd: *Sudár Balázs*: A hódoltsági pasák az oszmán belpolitika forgatagában (1657–1665). *Hadtörténelmi közlemények* 124(2011):3, 888–910.

⁸ Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi. *Osmanlı Tarihi* (1648–1682). Haz. Fahri Ç. Derin. İstanbul, 2008. 118, 124. Szinán Köprülü-pártiságáról: *Behcetî Seyyid İbrahim Efendi*: Târîh-i sülâle-i Köprülü. Transkripsiyon ve tahlil. Haz. Mehmet Fatih Gökçek. İstanbul, 2006. 76. (Kiadatlan doktori disszertáció) Innen ismerjük melléknevét is: *Kirkajak* ('Negyven láb')

⁹ *Szilahdár Findikli Mehmed Aga*: Szilahdár táríhi. İstanbul, 1928. I, 207.

¹⁰ *Hegyi K.*: i. m. 1614–1615.

esetekben.¹¹ A palánk elkészítése minden bizonnyal Szinán nevéhez fűződött, mint ahogy Szentjobb bevétele is (1661. február 21.), amely a térség legészakibb törökök által uralt vára lett. A jelek szerint az oszmán főember magánemberként is itt próbálta megvetni a lábát: boltokat épített, amelyek valószínűleg vallási alapítványát – dzsámiját és mecsetjét – szolgálták.¹² Várad védelmét, dél felé vezető összeköttetésének biztosítását szolgálta a feketebátori palánk megépítése, amely a Fekete-Körös átkelőjét őrizte, s amelyet a temesvári pasa, Szári Hüszejn emelt.¹³ Így tehát a váradi fővár körül kisebb erődítménykoszorú őrizte az új tartományt.¹⁴ Mindemellett rá hárult az alaposan megrongálódott erődítmény újjáépítése is, amely nem kevés energiát vehetett igénybe.¹⁵ Szinán időszaka a tartomány szervezésétől eltekintve sem volt nyugodtnak nevezhető. Az erdélyi kérdés nem oldódott meg, Kemény János ismét az oszmánoktól független fejedelemséget hozott létre. A Temesváron telelő, s az erdélyi eseményeket éberrel figyelő Kösze Ali pasa szerdár döntő csapásra szánta el magát, ennek eredménye lett az 1661. évi, a Tündérgert pusztulását okozó hadjárat. Szinán váradi pasa azonban nem vett részt a megmozdulásban (talán életkora és egészségi állapota miatt sem), hanem a hátszínre biztosította.¹⁶ Szeptember 1-jén még kivégeztette a debreceni főbíró, egy héttel később azonban maga is elhunyt.¹⁷

Szinán helyére a kaukáziai abazák közül való Szári Hüszejn került, aki igen előkelő család sarja volt: testvére, Szijávus kétszer is betöltötte a nagyvezíri posztot (1651, 1656). Ő is Köprülü emberei közé tartozhatott, 1658-ban részt vett a jenői hadjáratban, s frissen kinevezett egri pasaként ott volt Deszni bevételénél is. A következő évben Szejdí Ahmed

¹¹ Hegyi K.: i. m. 1616–1617.

¹² A török főemberek berendezkedési stratégiájára, s ebben az alapítványok szerepére: Sudár, 2014, 44–52, 84–90. Szinán szentjobbimhelyeire: *Sudár Balázs: Dzsámik és mecsetek a hódolt Magyarországon*. Budapest, 2014. 487–488.

¹³ *Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Yazmasın Transkripsiyonu – Dizini. 5. Kitap. Haz. Yüce Dağlı – Seyit Ali Kahraman – İbrahim Sezgin. İstanbul, 2001. 213.

¹⁴ A törökök persze számos más erősséget is bevettek, amelyeket azonban „csupán” kiiktattak a magyar védelmi rendszerből, de nem ültettek beléjük őrséget. Ezek felsorolása: Szalárdy János siralmas magyar krónikája. S. a. r. Szakály Ferenc. Budapest, 1980. 622; *Kraus, Georg: Erdélyi krónika 1608–1665*. S. a. r. Vogel Sándor. Budapest, 1994. 443.

¹⁵ Barta Boldizsár szerint a debreceniek már 1660 őszén nekifogtak az építkezésnek. *Barta Boldizsár: Rövid Chronica*. S. a. r. Ozsváthné Krankovics Ilona. Debrecen, 1985. 40.

¹⁶ Evlia cselebi nem említi a hadjárat résztvevői között, néhány esetben azonban egyértelműen a pasától érkező hírvivőkről beszél. *Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini. 6. Kitap. Haz. Seyyid Ali Kahraman – Yücel Dağlı. İstanbul, 2002. 19, 42. Már 1658-ban is öreg (kodzsa) Szinánként emlegették. *Behcet*: i. m. 79.

¹⁷ *Fekete Lajos: A hódoltság török levéltári forrásai nyomában*. Szerk. Dávid Géza. Budapest, 1993. 224.; *Barta B.*: i. m. 41.

pasa mellett vonult Rákóczi György ellen, a zajkányi csatában kitüntette magát. Minden bizonnyal tevékenysége elismeréseképpen 1659 novemberének végén temesvári pasává nevezték ki. Szejdí Ahmed budai pasa serege is itt telelt, együtt szervezték a következő, tavaszi támadást. Ebben azután kevésbé volt szerencsés: a fenesi csatában az általa vezetett szárnyat megverték az erdélyiek, alig menekült meg. Karrierjét azonban nem törte meg a balszerencse: dacára annak, hogy Szejdí Ahmed budai pasa és a birodalmi sereget vezető Kösze Ali pasa szerdár csúnyán összekülönböztek, Szári Hüszejn újabb feladatokat kapott, ő építette pl. a Várad ellen vonuló sereg számára a hidakat, majd a győzelem után ő emelte a váradi út biztosítására a feketebátori palánkot. A birodalmi sereg azonban nem vonult haza, ismét csak Temesvár környékén teleltek, ami nem kis feladatot róhatott Hüszejnre. Az 1661. évi hadjáratban a helyi erőkkkel – pl. Iszmáil budai pasa csapataival – az elővédet alkotta, s amikor Kemény János Felső-Magyarországra menekült, ismét csak Hüszejnt küldték az üldözésére, aki itt kamatoztathatta egri tapasztalatait is. Ő vezette a kassai küldöttséget is, amely Haller Gábor fejedelemmé tételéről tárgyalt. Visszafelé azonban csak Marosvásárhelyig ment a sereggel: az elhunyt Szinán váradi pasa helyére őt nevezték ki a bihari tartomány élére, s innen vonult vissza székhelyére a kincstárral egyetemben.¹⁸ Itt azután Píri pasával együtt legfontosabb feladata az új tartomány felmérése, valamint a vár megerősítése lett.¹⁹ 1663 májusában a fővárosba rendelt Bosnyák Iszmáil helyett ő lett a budai pasa, ezzel elérte hódoltsági karrierje csúcsát.²⁰

Az 1662-es év számos feladattal járt Hüszejn számára. Egyfelől fel kellett mérni az új tartományt. Ennek első lépése a hódoltatott településeket rögzítő defter elkészítése volt, melyet fizikailag egy másik, helyi származású Köprülü párti főember, Píri, másképpen Pír Mehmed pasa készített el.²¹ (Őt a magyarok egyenesen Hüszejn pasa emberének gondolták.) Ez a defter lesz majd a hivatkozási alap a török igényekre, s a hódoltsági időszakban ennek jogossága körül fog folyni a vita magyarok és törökök között. Píri pasa ugyanis a Váradhoz tartozónak tekintett Bihar megyén kívül teljes Kraszna és Közép-Szolnok megyét, Kolozsnak, Dobokának és Belső-Szolnoknak pedig a nagyobb részét összeírta.²² Működéséről négy

¹⁸ 1661. szeptember 29.: „elmúlt vasárnap Gyalunál néhány ezer ment el Várad felé”. Székely oklevéltár. VI. Kötet. 1603–1698. S. a. r. Szádeczky-Kardoss Lajos. Kolozsvár, 1897. 239.

¹⁹ 1661. december 2. (Török magyarkori államokmánytár. S. a. r. Szilády Áron–Szilágyi Sándor. Pest, 1868. IV. 12–13.) [a továbbiakban: TMÁO IV.]; 1662. március 2. (TMÁO VII. 412.); 1663. március 11–20. (*Fekete L...*: i. m. 231.)

²⁰ Életrajza: *Gévay Antal*: A budai pasák. Bécs, 1841. 41–42. *Sudár B.*: A hódoltsági pasák i. m. ???

²¹ Életrajzának vázlatja: *Sudár B.*: A hódoltsági pasák i. m. ???

²² *Bethlen János*: Erdély története. 1629–1673. Budapest, 1993. 139.

szultáni rendelet is tanúskodik: az egyik szerint 1661-ben a volt kanizsai pasát, Pír Mehmedet a váradi tartomány összeírására rendelték, a másodikban – 1662 februárjának végén – a váradi pasával (Szári Hüszejn) együtt megintik őt mint a vilájet összeíróját (*muharrir*), hogy a Kösze Ali által adott szerződéslevelé szerint járjanak el, közel egy évvel később pedig a „Várad összeírásával megbízott Pír Mehmed pasát” figyelmeztették, hogy megfelelően készítse el a Köprülü-alapítvány felmérését. A negyedik parancsban pedig Pír Mehmed kanizsai pasának Pécszet utalják ki arpalikképpen (1663. február).²³

Az 1662-es év nagy kérdése volt, hogy Apafi Mihály fejedelem megmarad-e trónján, hiszen Kemény János továbbra sem mondott le igényéről, a törökök által felemelt Apafit pedig cseppet sem támogatták az erdélyiek. Hogy ebben az időszakban egyáltalán a politikai élet porondján maradhatott, az a mellé rendelt török és havasalföldi csapatoknak volt köszönhető. A kb. 2000 fős hadat Kücsük Mehmed temesvári beglerbég és Tirjáci Ibrahim pasa vezette.²⁴ A feladat tehát elsődlegesen nem Hüszejn váradi pasa vállát nyomta, a szálakat a háttérből a Temesváron tartózkodó szerdár, Kösze Ali pasa mozgatta. (Kücsük Mehmed 1661 végétől 1663 nyaráig folyamatosan Erdélyben tartózkodott csapataival.) Több nehézséget okozott a váradi pasának az a tény, hogy számos erősségben – például Szatmárban és Szentjobbon – Habsburg csapatok állomásoztak, akiket még Kemény János hívott be. Jelenlétük állandó feszültségforrássá változott, melynek következtében nem tudtak konszolidálódni a viszonyok.

Harmadrészt Hüszejn idejében nagy erővel folytatódott Várad építése is: 1662-ben Olaszi külváros palánkolásával foglalkozott, a munkálatok az év telétől késő őszig tartottak.²⁵

1663-ban az új nagyvezír, Fázil Ahmed úgy határozott, hogy dűlőre viszi a hódoltsági ügyeket: hatalmas birodalmi hadjáratot indított Magyarország ellen. Erőfeszítései eredményre vezettek, szeptemberben bevette Érsekújvár várát, s ezzel egy újabb hódoltsági tartományt alakíthatott ki, ráadásul szinte kettévágta a Magyar Királyság területét. A hadműveletekből természetesen a helyi erők is kivették a részüket, vezetőjük a Váradról Budára helyezett Szári Hüszejn volt. Váradot pedig a korábbi budai vezír, Gürdzsi Kenán kapta meg (1663 május

²³ Dávid Géza: Török közigazgatás Magyarországon. Budapest, 1995. (Doktori disszertáció). 331.; Fekete L.: i. m. 228, 230.

²⁴ Teleki Mihály levelezése. II (1661–1663). Szerk. Gergely Sámuel. Budapest, 1906. 230, 259, 344. Tirjáci Ibrahim volt az, aki 1661-ben elvitte Kösze Ali pasa szerdár ajándékait Apafi Mihálynak. (*Evliyâ*, i. m. 6. kitap. 51.) A későbbiekben a fejedelem mellett maradt: Bethlen J.: i. m. 107. Fekete L.: i. m. 229. Teleki Mihály i. m. II, 419.

²⁵ Barta B.: i. m. 43, 45.

eleje).²⁶ Szerepléséről nem sokat tudunk, néhány hónap múlva le is váltották: a hosszú erdélyi szolgálatból visszarendelt Kücsük Mehmed innen biztosította a térséget az újvári hadjárat idején.²⁷

Kücsük Mehmed nagyon komoly helyismerettel rendelkezett: 1659 novemberében már Szejdí Ahmed seregében harcol Erdélyben, s ő lesz az, akit Barcsay Ákos támogatására Szebenben hagynak. Az ostrom során számos sikeres kitörést hajtott végre,²⁸ s oroszlánrésze volt Apafi trónjának megtartásában is, ahogy feljebb láttuk. 1663 vége viszonylag nyugodtan telt, annál mozgalmasabb lett 1664. Februárban a váradi és az egri törökök közös akciót indítottak a Magyar Királyság ellen, azonban a rossz időjárás miatt néhány nap múlva visszafordultak.²⁹

Az év tavaszán Fázil Ahmed pasa nagyvezír előző évi sikereinek elmélyítését tervezte, Zrínyi Miklós déli és de Souches északi támadása azonban alaposan megzavarta a terveit, ezért kénytelen volt átszabni stratégiáját: maga a főerővel Kanizsa felé fordult, az északi terület védelmét pedig a helyi erőkre bízta. Ennek jegyében rendelte ki a váradiakat is április végén, május 5-én pedig már Debrecen felé vonultak.³⁰ Ők vívták meg a zsarnócai csatát május 16-án a Garam mellett, ahol azonban a magyar híresztelés ellenére a váradi pasa nem hunyt el, sőt a hadműveletet sikeresnek érezte.³¹ Teljes joggal: az ostromlott Lévát felmentették, a támadó sereget pedig messzire űzték. Mehmed azonban egy pillanatnyi nyugalmat sem kapott: rohamtempóban vágatott vissza központjába, mivel távollétét kihasználva Barkóczy László és Rákóczi László elkeseredett akciót indított a váradi vár elfoglalására (május 27.). A vásár fedezete alatt belopódzó magyar katonák a város java részét kézre kerítették, de a várral nem bírtak. Hatalmas zsákmánnyal vonultak haza, és természetesen a várost is felgyújtották.³² Az alaposan feldühödött Mehmed azonnal betiltatta a vásározást.³³ Nem sokáig foglalkozhatott azonban tartománya ügyeivel: június közepén újra Alsó-Magyarországra rendelték,³⁴ tartománya felvigyázását pedig Hiszim Mehmed pasára bízták.

²⁶ Gévay A.: i. m. 42.

²⁷ Bethlen J.: i. m. 165. 1663. augusztus 5–14. között még jenői rangban. Fekete L.: i. m. 244. Kücsük Mehmed életrajzára: Tóth Sándor László: Kücsük Mehmed magyarországi tevékenységéhez. Aetas 1999:4. 89–99. Sudár B.: A hódoltsági pasák i. m. 901.

²⁸ Szilahdár i. m. 197–198.

²⁹ Barta B.: i. m. 49. A váradiak február 4-én indultak, és 8-án már vissza is tértek.

³⁰ A parancs április 17–26 között kelt. Fekete L.: i. m. 276. A felvonulásra: TMÁO IV 111, 124. Barta B.: i. m. 50.

³¹ Az eseményekről ő maga írt Apafi fejedelemnek: TMÁO IV, 124

³² Barta B.: i. m. 50

³³ Fekete L.: i. m. 284.

³⁴ Fekete L.: i. m. 284–285.

Alig egy hónap múlva, július 19-én ott volt a vesztes garamszentbenedeki csatában, majd hazatért, de hamarosan rá bízták az újvári tartományt.³⁵

Váradot pedig Hiszim Mehmed kapta, aki 1660 óta harcolt a hódoltságban, de hivatalt eddig nem viselt itt, első posztja éppen Várad lett, ahol egy évet töltött. Ez az év azonban kellően mozgalmasra sikeredett. A vasvári béke értelmében rendezni kellett a partiumi határok helyzetét is, és le kellett rombolni Székelyhíd várát. Az év vége és a következő év eleje ennek jegyében telt el (A vár bontása: 1665. január 9.–február 5.).³⁶

Az erdélyiek azonban, hogy Székelyhíd lerombolása után is tartani tudják a pozícióikat, a békepontok ellenére, titokban igyekeztek megerősíteni néhány régebbi, már nem használt várat, Szilágysomlyót, Silágycsehit és Valkót. Ezt természetesen a váradi törökök nem nézték jó szemmel, s az "illegális" várakat egy "illegális" hadjáratral próbálták kiiktatni. Seregük július 30-án a Körös valamely gázlójánál pihent Várad közelében, majd északnak indult.³⁷ Hódoltatták Acsova falut, amely akkortájt többször is gazdát cserélt.³⁸ Augusztus 11. és 14. között bevették Valkót,³⁹ s fenyegették Somlyót is, de azt végül nem támadták meg, minden bizonnyal portai engedély hiányában, csupán a csehiak lovait hajtották el.⁴⁰ Augusztus végén pedig Kalotaszegret rabolták végig.⁴¹ Nem maradtak el az ellenlépések sem, Erdély portai követe – Paskó Kristóf – panaszt tett a váradi pasa ellen, akire a vezír igen megharagudott, Paskó jelentése szerint már augusztus végén.⁴² Nem elképzelhetetlen, hogy a pasa augusztus végi letétele éppen ezen akcióinak köszönhető. (Érdekes, hogy Evlia viszont éppen portai parancs – *hatt-i serif* – érkezését említi.)⁴³

³⁵ Tóth S. L.: Kücsük Mehmed i. m. 96. Kücsük Mehmed szeptember 18-án vonult el állomáshelyéről. Barta B.: i. m. 51. Baló László szeptember 23-án írt levelében említi Kücsük Mehmed elvezénylését és Hiszim Mehmed kinevezését Váradra. TMÁO IV, 153.

³⁶ A rombolásra. Bethlen J.: i. m. 248. Koncz József: Székelyhíd lerombolása 1665-ben. Hadtörténelmi Közlemények 3(1890) 564–566.

³⁷ Teleki Mihály levelezése. S. a. r. Gergely Sámuel. III. Budapest, 1907. 488.

³⁸ Teleki Mihály i. m. III. 492.

³⁹ A vár augusztus 11-én még magyar kézen volt (Teleki Mihály i. m. III. 496.), 14 -én viszont a kapitulált őrség már Kolozsváron tanyázott. Teleki Mihály i. m. III. 447.

⁴⁰ Somlyó kérdése egész augusztusban lázban tartotta az erdélyi főurakat. Teleki Mihály i. m. III. 499–505. A törökök valóban elhajtották a csehiak lovait, a szultáni udvarban tett panaszról Paskó Kristóf november 17-én tett jelentést urának (TMÁO IV. 286.). Augusztus 29-én Kalotaszegen portyáztak. Teleki Mihály i. m. III. 509. Az új pasa, Hüszejin 1665. október 30-a előtti vasárnapon vonult be székhelyére hatalmas pompával. Teleki Mihály i. m. III. 517.

⁴¹ Augusztus 29-én. Teleki Mihály i. m. III. 509.

⁴² Paskó Kristóf portai követ már augusztus 29-én jelenti, hogy a vezír megharagudott. Teleki Mihály i. m. III. 507.

⁴³ *Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini. 7. Kitap. Haz. Yüce Dağlı–Seyit Ali Kahraman–Robert Dankoff. İstanbul, 2003. 160–161.*

A váradi török vilájet életének első öt éve tehát rendkívül mozgalmas volt. Kezdetben a vilájet katonai kiépítése, majd az adózás kikényszerítése volt a feladat. Mindeközben Erdély helyzete is nagyon nehezen rendeződött, a Habsburg helyőrségek – például a közeli Székelyhídon – állandó feszültségeket okoztak. 1663–64-ben a birodalmi hadjáratok okoztak jókora felfordulást, s ezek révén kerülhetett sor Várad megtámadására és a város felgyújtására is 1664-ben. 1665-ben pedig a vasvári béke e területre vonatkozó pontjai okoztak fejtörést, a folyamatot csak egy kisebb hadjárat tudta lezárni. Ezzel azonban többé-kevésbé megszilárdultak a váradi tartomány földrajzi keretei, és valamivel békésebb idők köszöntöttek a sokat szenvedett környékre.